

Ніна Баршчэўская
Варшава

БЕЛАРУСКА-БАЛЦКІЯ МОЎНЫЯ СУВЯЗІ НА ФОНЕ ПАСЯЛЕНЧА-МІГРАЦЫЙНЫХ ПРАЦЭСАЎ

Беларускія этнаграфічна-моўныя межы адлюстроўваюць пасяленчыя працэсы усходнеславянскіх плямёнаў, якія, займаючы землі значна шырэйшыя, чым тэрыторыі сённяшняй Беларусі, напляставаліся на балцкі субстрат. Балты займалі абшары на усходзе аж па землі паміж Волгай і Акой, на паўднёвым усходзе – па раку Сэйм, а на поўдні – па правы бераг Прыпяці¹.

За найважнейшыя для ўзьнікнення беларускага моўнага абшару лічацца два найбольшыя плямёны, якія вызначаюць таксама моўную адметнасьць двух асноўных беларускіх дыялектных масываў: плямёны крывічоў і дрыгавічоў. Крывічы займалі тэрыторыю сённяшняга паўночна-ўсходняга дыялекту, а дрыгавічы – паўднёва-заходняга. Неабходна аднак улічваць факт, што этнаграфічна-моўныя межы мяняліся ў залежнасьці ад асыміляцыйных працэсаў, якія выступалі на землях, занятых большай колькасьцю плямёнаў, а менавіта: дрыгавічамі, драўлянамі, крывічамі, палешукамі, севяранамі й вяцічамі².

Трэба меркаваць, што міграцыі й перасяленьні не зьмянілі поўнасьцю насельніцтва дадзенай тэрыторыі. Пэўная частка балцкіх аўтахтонаў захавала сваю адметнасьць і зьмяшалася са славянскім насельніцтвам. Гэта стварае падставы прыняць тэзу, што продкамі беларусаў зьяўляюцца ўсе плямёны, якія жылі на землях сённяшняй Беларусі³.

Антраполягі дасьледавалі й даказалі непасрэдную спадчыну Беларусі за пэрыяд як мінімум дзвюх тысяч гадоў, улічваючы ў ёй значэньне балцкага насельніцтва – паказалі балцкі субстрат у фарміраваньні беларускай нацыі, ейных антрапалягічных рысаў, а таксама тапанімікі Беларусі.

У працэсе этнагенэзы беларусаў выдзяляюцца тры стадыі:

I – ахоплівае археалагічныя помнікі банцараўскай культуры й культуры доўгіх курганоў паўночнай Беларусі V–VII ст.ст.;

II – пранікненьне славян у асяродзьдзі мясцовых балцкіх плямёнаў, што прывяло да балцка-славянскай асыміляцыі (VIII–IX ст.ст.);

III – рост на тэрыторыі Беларусі колькасьці ўсходнеславянскага насельніцтва (крывічы, дрыгавічы, радзімічы), якое сталася асноўнай грамадзкасьцю краіны (X–XI ст.ст.)⁴.

¹ Z. V á ě a, *Świat dawnych Słowian*, Praga 1981, s. 17.

² Н. Б а р ш ч э ў с к а я, *Беларускія плямёны (іх мова і тэрыторыя) у асьвятленьні Яна Станкевіча* [у:] *Мова – літаратура – культура*, Мінск 2007, с. 91–98.

³ М. Е р м а л о в і ч, *Старажытная Беларусь*, Мінск 1990, с. 16.

⁴ Г. Ш т ы х а ў [і інш.], *Усходнеславянскія саюзы плямён* [у:] *Гісторыя Беларусі. Старажытная Беларусь*, пад рэд. М. Е р м а л о в і ч а, т. 1, Мінск 2000, с. 324–326.

Крывічы занялі тэрыторыю, якая раней належала ўсходнім балтам, дрыгавічы – землі заходніх балтаў, а радзімічы – балтаў прыдняпроўскіх. У ацэнцы Лешка Бэднарчука, падзел на Белую й Чорную Русь, а таксама на паўночна-ўсходні й паўднёва-заходні дыялекты беларускае мовы адлюстроўвае адрозьненні паміж усходнімі й заходнімі балтамі⁵. Назоўм Белай Русі ахопліваліся землі сённяшняга паўночна-ўсходняга дыялекту, а Чорнай Русі – паўднёва-заходняга дыялекту.

Пляменная мяжа паміж усходнімі славянамі й балтамі вызначылася на працягу VII–XVIII стст. і праходзіла ад Нёмана ў ваколіцах Мерачы, затым ішла на ўсход да мясцовасцяў Эйшышкі й Трабы, далей на паўночны ўсход да Ашмян і яшчэ больш на поўнач на возера Сьвір, Відзы, Браслаў у бок Дзьвіны⁶. Ян Сафарэвіч акрэсьліў дакладную мяжу на падставе ізаморфы тапонімаў на *-iški*: пачынаючы ад Сэйнаў мяжа праходзіць на паўднёвы ўсход уздоўж Ганьчы, затым на поўдзень амаль па Горадню, потым да Шчучына, дзе паварочвае на поўнач да Ліды, затым на поўнач да Валожына, паміж Ашмянамі й Маладэчнам да азёр Сьвір і Нарач, а потым да Паставаў і заканчваецца ў ваколіцах Браслава⁷.

За чарговымі этапамі пасяленьня славян можна сачыць, назіраючы за згущэньнем балцкіх назоўаў. Славяне найраней пасяліліся на верхнім Падняпроўі (па раку Бярэзіну) і Палесьсі, дзе не захаваліся балцкія тапонімы, а й гідронімы таксама даволі рэдкія. Чарговую этна-моўна-культурную мяжу вызначаюць назвы населеных пунктаў на *-iški*. Гэта заадно і ўсходняя мяжа каталіцызму, які прынялі літоўскія насельнікі гэтай тэрыторыі ў XIV–XV ст.⁸

Многія дасьледчыкі зьвяртаюць увагу на гідранімічныя й тапаграфічныя назовы ды падкрэсьліваюць, што вялікія рэкі найчасцей маюць назвы даславянскія, а малыя – славянскія⁹. Таксама тапонімы балцкага паходжаньня выступаюць ня толькі на захадзе Беларусі, напрыклад: *Ашмяны* < літ. *aszmenies* ‘вастрыё’ альбо *akmenas* ‘камень’, але й на ўсходзе, напрыклад: *Мажайск* < літ. *mažas* ‘малы’¹⁰.

Археалагічныя, гідранімічныя, антрапалягічныя, этналягічныя й іншыя даныя прывялі да ўзьнікненьня тэорыі субстратнага паходжаньня беларусаў, сутнасьць якой палягае на тым, што на беларускім арэале славяне паступова асымільвалі балтаў, будучы адначасова пад уплывам балцкага субстрату.

Антрапалягі апрацавалі адмысловыя матэматычныя мэтады, якія дазваляюць паказаць падабенствы й адрозьненні паміж этнічнымі групамі ды вызначыць ступень іх біялягічнай блізкасьці. Параўналі яны групы беларусаў, літоўцаў і ўкраінцаў з Палесься, а таксама расейцаў і палякаў, якія жывуць у Беларусі. Параўноўваючы 12 генаў, вызначылі найбольшыя падабенствы паміж беларусамі й літоўцамі, якія адрозьніваліся 2 генамі (розьніцы паміж беларусамі й расейцамі –

⁵ L. B e d n a r c z u k, *Językowy obraz Wielkiego Księstwa Litewskiego*, Kraków 2010, s. 47.

⁶ Z. K u r z o w a, *Język polski Wileńszczyzny i kresów północno-wschodnich XVI–XX w.*, Warszawa–Kraków 1993, s. 18.

⁷ J. S a f a r e w i c z, *Rozmieszczenie nazw na -iszki na pograniczu słowiańsko-litewskim* [w:] J. S a f a r e w i c z, *Studia językoznawcze*, Warszawa 1967, s. 257–259; J. S a f a r e w i c z, *Litewskie nazwy miejscowe na -iszki*, „Onomastica” 1967, t. 12, s. 15 – 63.

⁸ L. B e d n a r c z u k, *Językowy obraz...*, s. 46–47.

⁹ L. B e d n a r c z u k, *Zagadnienie przedślowiańskiej hydronimii Karpat*, „Prace językoznawcze WSP w Krakowie” 1973, t. 2, s. 19–30; H. P o p o w s k a - T a b o r s k a, *Wczesne dzieje Słowian w świetle ich języka*, Wrocław 1991, s. 175.

¹⁰ Я. С т а н к е в і ч, *Крывічына у „Толковом Словару Живаго Великорускаго Языка” В. Даля, „Веда” 1951, № 1, с. 21–22.*

3 гены, беларусамі й украінцамі – 4 гены, беларусамі й палякамі – 6 генаў). Была вызначана таксама супольная антрапалягічная прастора, якую ўтвараюць: Беларусь, усходняя Літва й Латвія, а таксама часткова паўночна-заходняя Украіна. Адна-часова было сцвяверджана, што генатып больш стабільны, чым мова й культура¹¹.

Вяліся таксама падобныя даследаванні з мэтай паказаць фанэтычную блізкасць паміж паасобнымі мовамі. Дзеля гэтага быў выкарыстаны ў лінгвістычных даследаваннях статыстычны тэст хі-квадрат. У праведзеным аналізе балцкіх і славянскіх моваў падабенства паміж літоўскай і беларускай мовамі Юрый Тамбоўцаў тлумачыць ня толькі балта-славянскай моўнай супольнасцю, але таксама інтэнсіўнымі кантактамі ў перыяд супольнай дзяржаўнасці¹².

У часы Вялікага Княства Літоўскага балты й беларусы апынуліся ў межах аднаго дзяржаўнага арганізму, жыхары якога былі шматмоўнымі. Апрача балцкага насельніцтва (літоўцы, латышы, прусы, яцьвягі) і беларускага (крывічы, дрыгавічы, радзімічы), а таксама палякаў ад XIV ст. у ВКЛ наплывалі татарскія мусульмы, а напрыканцы стагоддзя караімы ды габрэі й цыганы. У гарады прыбывала нямецкае насельніцтва. Да гэтага трэба дадаць стараабрадцаў (ад канца XVII ст.), а таксама расьсеяных у Інфлянтах угра-фінскіх эстонцаў і ліваў. Усе гэтыя групы павінны былі нейкім чынам паразумевацца. Несумненна, выступала сярод іх зьява паліглэсіі – выкарыстання розных моваў (дыялектаў) у залежнасці ад месца й сытуацыі (установа, храм, школа, рынак, дом). Паліглэсія абумоўлена была фактам, што жыхары павінны былі ведаць мову справаводства (старабеларускую, а з канца XVII ст. – польскую), а таксама мовы асяроддзя й рэлігіі (латынь, царкоўна-славянскую, габрэйскую, арабскую). Наступствы гэтага шматмоўя былі дваякія: з аднаго боку, паяўлялася пачуццё моўнай адметнасці, а з другога – у выніку інтэрфэрэнцыі – вяло да збліжэння ды ўзьнікнення камунікатыўнай супольнасці ВКЛ, моўнымі праявамі якой былі: узаемныя шматвэктарныя лексычныя запазычваньні, якія вялі да ўзьнікнення супольнага слоўніка (дзяржаўна-юрыдычная лексыка, ваенная, гандлёвая, назвы рэаліяў); падобныя сыстэмы намінацыі; канвэнцыяналізаваныя фанэтычныя субстытуцыі (у роднасных мовах); граматычныя інавацыі (разьвіццё палятальянасці, зьмена якасці гукаў у залежнасці ад націску, дэрывацыйныя мадэлі, сынтаксычныя й фразэалягічныя калькі)¹³.

Літоўцы на працягу многіх стагоддзяў беларусізаваліся з увагі на сваю значна меншую колькасць, а таксама з прагматычных прычын – суседняя беларуская мова дазваляла ім утрымліваць зносіны са славянскім насельніцтвам. Беларуская мова сталася мовай розных праслоек літоўскага насельніцтва, што прывяло да моўнага й культурнага аб'яднання літоўскага насельніцтва зь беларускім¹⁴.

На беларуска-літоўскім моўным памежжы сёння, падобным чынам як і ў ранейшыя перыяды, у кожнай з моваў выступаюць шматлікія элементы суседняй мовы.

Балтызмы ў беларускай мове

Балтызмы ў беларускую мову пранікалі найчасцей праз пасярэдніцтва беларускіх гаворак, у якіх паяўляліся ў выніку інфільтрацыі. У старабеларускі

¹¹ Г. Ш т ы х а ў [і інш.], *op. cit.*, с. 323–324.

¹² Ю. Т а м б о в ц е в, *Фоно-типологические расстояния между балтийскими и славянскими языками*, „Acta Baltico-Slavica” 2011, t. 35, s. 143–157.

¹³ L. B e d n a r c z u k, *Językowy obraz...*, с. 13–14.

¹⁴ Z. K u r z o w a, *op. cit.*, s. 3.

пэрыяд балцкія лексэмы найчасьцей акрэсьлівалі рэаліі грамадзка-эканамічнага жыцця¹⁵. Па сёньняшні дзень у беларускай літаратурнай мове захавалася шмат літуанізмаў (*дойлід* ‘будаўнік, архітэктар’, *дзірван* ‘поле, парослае травой’, *пуня* ‘гумно’, *сьвіран* ‘будынак для захаваньня збожжа’), а таксама ў дыялектах (*грыжа* ‘бручка’, *калтуя* ‘цапільна’, *клуня* ‘гумно’, *крушня* ‘куча каменя’, *рэзгіні* ‘прылада, якою носяць сена’, *скаба* ‘рабро’)¹⁶.

Літуанізмы старабеларускага пэрыяду падзяляюцца на некалькі сэмантычных груп: назвы будынкаў і хатніх прыладаў (*бакшта* < літ. *bokštas* ‘вежа’, *клуня* < літ. *kluonas* ‘гумно’), назвы асоб (*дойлід* < літ. *dailide* ‘будаўнік, архітэктар’, назвы зямлі (*ройст* < літ. *raistas* ‘дрыгва’), назвы сродкаў транспарту (*віціна* < літ. *vytine* ‘вялікая лодка’), назвы харчоў (*кумпяк* < літ. *kumpis* ‘шынка’)¹⁷.

Балцкі ўплыў назіраецца таксама ў некаторых фанэтычных рысах беларускай мовы, напрыклад: зьмяшаньне ч і ц, што тыповае для гаворкі дзукаў; замена ж гукам з, што характэрнае латышам. Юры Шавялёў выступіў з тэзай, што таксама аканьне паявілася пад узьдзеяньнем балцкага субстрату¹⁸. Падобнага меркаваньня прытрымліваюцца й пазьнейшыя дасьледчыкі: Валеры Чэкман, які таксама лічыў, што ўсходнеславянскае аканьне й яканьне адлюстроўвае балцкую тэндэнцыю да адрозьніваньня гучаньня доўгіх і кароткіх галосных сярэдне-нізкага пад’ёму¹⁹; Ірыда Грэк-Пабісова ды Ірэна Марынякова, пішучы пра аканьне ў паўночнакрэсавай польскай мове, заўважылі, што выводзіцца яно зь беларускае мовы, у якой у сваю чаргу паявілася зь літоўскае мовы²⁰.

Літоўскі ўплыў у беларускай мове можна абгрунтоўваць трыма чыньнікамі: балцкім субстратам, навейшымі ўплывамі, вынікаючымі зь літоўска-беларускіх кантактаў у пэрыяд ВКЛ, а таксама магчымасьцю сёньняшняга моўнага ўзьдзеяньня літоўскіх этнічных астраўкоў у Беларусі²¹.

Цікавым прыкладам адлюстраваньня балцкага субстрату альбо старой інфільтрацыі зьяўляецца літуанізм *кудра* ‘густы лес на балоце’, які выступае ў беларускай гаворцы вёскі Гервяты Варанецкага раёну. Уваходзіць ён у сэмантычную апазыцыю зь лексэмай *бор* ‘лес на ўзвышшы’ паводле дыфэрэнцыяльнай рысы месца знаходжаньня. Лексэма *кудра* й вытворныя (мікратапонімы *кудраўка*, *кудрэлік*, *кудзерка*) выступаюць на заходніх і паўночных тэрыторыях Беларусі. Аказваецца, што лексэма *кудравы*, якая выступае ў беларускай літаратурнай мове, не заўсёды

¹⁵ А.І. Жураўскі, *Запазычаная лексіка ў старабеларускай мове* [у:] А.Баханькоў, А.Жураўскі, М.Суднік, *Гістарычная лексікалогія беларускай мовы*, Мінск 1970, с. 145–150.

¹⁶ E. S m u ł k o w a, *Lituanizmy w białoruskim słownictwie rolniczym* [w:] E. S m u ł k o w a, *Białoruś i pogranicza. Studia o języku i społeczeństwie*, Warszawa 2002, s. 242–257; А.А. Станкевіч, *Аб лінгвагеаграфічным вывучэнні балтызмаў у беларускіх гаворках*, „Беларуская мова” 1987, вып. 15, с. 11–18.

¹⁷ Р.І. Дайлідэнас, *Лексічная адаптацыя старабеларускіх літуанізмаў*, „Беларуская мова” 1987, вып. 15, с. 73–83.

¹⁸ G. S h e v e l o v, *A historical phonology of the Ukrainian Language*, Heidelberg 1979, s. 86–88.

¹⁹ W. C z e k m a n, *Akanie. Istota zjawiska i pochodzenie*, „Slavia Orientalis” 1975, R. 24, z. 3, s. 285–305.

²⁰ I. G r e k - P a b i s o w a, I. M a r y n i a k o w a, *Język kresowy w świadomości Polaków* [w:] *Region, regionalizm, pojęcia i rzeczywistość*, pod red. K. H a n d k e, Warszawa 1993, s. 163, 164.

²¹ E. S m u ł k o w a, *O białoruskim Gega ‘krzemień’. Przyczynek do zagadnienia substratu bałtyckiego w historii języków słowiańskich* [w:] E. S m u ł k o w a, *Białoruś i pogranicza...*, s. 236; E. S m u ł k o w a, *Białoruskie kudrawy to nie zawsze ‘kędzierzawy’* [w:] E. S m u ł k o w a, *Białoruś i pogranicza...*, c. 284–287.

азначае 'кудравы, з пакручанымі валасамі'. Прыметнік *кудравы* можа быць чарговым дэрыватам, узніклым на беларускім грунце ад паўночнаславянскага літуанізму *kudr-*. Яго сэмантичная сувязь зь першакрыніцай амаль поўнасьцю сарваная, а матывацыю сваю знаходзіць у беларускім гутарковым *кудра* 'густы падмоклы лес'²².

Варта памятаць ня толькі пра літоўскі субстрат, але й пра яцвяжскі, напрыклад, у выпадку лексэмы *гэга* 'крэмень', за чым прамаўляе замена палятальных зычных *t', d' y k, ġ* (*ġega* < іе. кораня *dheg^h*), паколькі гэтая зьява адбылася толькі на частцы літоўскага моўнага арэалу, займанага яцвягамі²³.

Аналізуючы балцкую лексыку ў беларускіх гаворках, неабходна адрозніваць запазычаныя лексэмы ад інфільтраваных, якія могуць паяўляцца ў беларускай дыялектнай сыстэме, а нават у літаратурнай мове шляхам пранікнення ў моўны запас беларускага насельніцтва на беларуска-літоўскім памежжы ва ўмовах моўнага білінгвізму. Асабліва складана разьмежаваць літоўскія калькі ў беларускай мове ды розныя сэмантичныя зьмены, узніклія пад уплывам балцкага субстрату, а таксама ў выніку пазьнейшых запазычанняў ды інфільтрацыі²⁴. Пытаньнем балцкіх уплываў у беларускай мове займаліся многія мовазнаўцы: Елена Грынавецкене²⁵, Юзэфа Мацкевіч²⁶, Юратэ Лаўчуце²⁷, Мікалай Бірыла і Аляксандар Ванагас²⁸.

Беларусізмы ў літоўскай мове

Беларускія ўплывы на літоўскія гаворкі найбольш інтэнсыўна зазначыліся ў XII–XV стст., але варта падкрэсьліць, што гэты працэс быў доўгі і няспынны аж да XVII ст., а на беларуска-літоўскім памежжы працягваецца па сёньняшні дзень.

Лексэмы, запазычаныя са старабеларускае мовы, не былі вузкімі рэгіяналізмамі. Некаторыя зь іх ужываюцца ў літоўскай мове таксама цяпер (*bažnyčia* 'царква (будынак)', *Velykos* 'Вялікдзень'; *kubilas* 'бочка', *stiklas* 'шкло'), праўдападобна, з-за адсутнасьці дакладных эквівалентаў у літоўскай мове²⁹.

Беларусізмы выступаюць у літоўскіх гаворках на беларуска-літоўскім памежжы. Здараліся нават выпадкі поўнага пераходу літоўскага насельніцтва на беларускую гаворку, як у выпадку вёскі Шальціняі (парафія Дзівянішкі, Салечніцкі

²² E. S m u ł k o w a, *Białoruskie kudr'awy to nie zawsze 'kędzierzawy'*, „Acta Baltico-Slavica” 1981, t. 14, s. 244.

²³ E. S m u ł k o w a, *O białoruskim Gega...*, с. 239–240.

²⁴ E. S m u ł k o w a, *К вопросу о белорусских балтизмах* [w:] E. S m u ł k o w a, *Białoruś i pogranicza...*, с. 272–280.

²⁵ Э.І. Г р и н а в е ц к е н е [и др.], *Бытовая лексика литовского происхождения в западной Белоруссии*, „Lietuvių kalbotyros klausimai” 1975, t. 16, с. 163–194.

²⁶ J. F. M a s k i e w i c z, *Интерпретации некоторых лексических изоглос в белорусских говорах* [y:] *Диалектологический сборник. Материалы IV Диалектологической конференции по изучению говоров и языковых контактов в Прибалтике (1972)*, под ред. М.К. С и в и ц к е н е, Вильнюс 1974.

²⁷ Ю. Л а у ч ю т е, *Лексические балтизмы в славянских языках*, „Вопросы языкознания” 1972, № 3, с. 101–109.

²⁸ М.В. Б і р ы л а, А.П. В а н а г а с, *Літоўскія элементы ў беларускай анамастыцы*, Мінск 1968.

²⁹ И.Э. А д о м а в и ч ю т е, *Проблемы изучения польских заимствований в литовских говорах* [w:] *Studia nad polszczyzną kresową*, t. 1, pod red. J. R i e g e r a, W. W e r e n i c z a, Wrocław–Warszawa–Kraków 1982, s. 152.

раён)³⁰. Е. Грынавецкене запісала шэраг даўніх запазычанняў зь літоўскай гаворкі да беларускай, сьцьвярджаючы, што сёньня напрамак запазычвання адваротны. Сярод запісаных падчас тэрытарыяльных дасьледаванняў звыш 2500 гнёздаў літоўскіх лексэмаў каля 26% складаюць лексычныя запазычаныя, у тым ліку 18,5% – гэта беларусізмы ды іншыя славізмы, пазычаныя праз пасярэдніцтва беларускае мовы, а 7,5% – гэта сэмантычныя калькі. Сярод беларусізмаў літоўскага паходжання выступаюць: другасныя літоўскія запазычаныя зь беларускай сэмантыкай і фармальнай будовай, а таксама позьнія запазычаныя, якія захавалі беларускую структуру й націск, калькі зь беларускае мовы (наймаладзейшыя беларусізмы). Апошняя група найбольш шматлікая і, па словах аўтаркі, паказвае на заніканьне дасьледаванай літоўскай гаворкі³¹.

Беларусізмы выступаюць таксама ў літоўскіх гаворках, якія сёньня не мяжуюць ужо зь беларускімі гаворкамі, напрыклад, у ваколіцах Пуньска на Падляшшы. Войцех Смачыньскі заўважыў, што літоўска-беларскі моўны кантакт існаваў у ваколіцах Пуньска можа яшчэ ў XIX ст., пакуль ня спольшчылася мясцовае беларускае насельніцтва³². Запазычаныя зь беларускае мовы зьяўляюцца старэйшымі ў параўнаньні з палянізмамі.

На Падляшшы выступаюць гібрыдныя літоўска-ўсходнеславянскія формы, што выразна відаць на прыкладах мікратапонімаў (*Šl'in'ok, Trak''ali, Trak''el'*)³³.

Вялікая колькасць балцкіх элементаў у славянскіх мовах, а таксама значная ступень славізацыі літоўскіх гаворак, якая выступае, напрыклад, на Браслаўшчыне, вядзе да канвэргенцыі (інтэграцыі) мясцовых моваў, якія зразумелыя для жыхароў гэтага рэгіёну, асаблівага для старэйшага пакаленьня. Канвэргенцыя датычыць розных моўных узроўняў: фанэтычнага (літоўскае спрашчэньне падоўжаных зычных у беларускай гаворцы – *напіца, сьмяца, паехаў кона*); марфалогічнага (уплыў на беларускія гаворкі дзеепрыслоўяў закончанага трываньня – *трэці быў астаўшыся, я была сюды прывёшы*)³⁴.

Сёньня на польска-беларуска-літоўскім памежжы мясцовая гаворка, незалежна ад таго, польская яна, беларуская ці літоўская, успрымаецца як „свая”.

³⁰ E. Grinavickienė, *Slawizmy leksykalne w litewskiej gwarze wsi Szaltiniai*, „Acta Baltico-Slavica” 1994, t. 22, s. 125–130; Zob. też: E. Grinavickienė, *Некоторые явления контактирования литовских и славянских говоров (на материале языковых контактов в юго-восточной Литве)* [w:] *Балто-славянские исследования*, под ред. В.Н. Топорова, Москва 1972, с. 394–408; E. Grinavickienė [и др.], *Лингвогеографические данные белорусских говоров о балто-славянских языковых контактах*, „Acta Baltico-Slavica” 1989, t. 20, с. 325–332.

³¹ www.isybislaw.ispan.waw.pl.

³² W. Smoczyński, *Zapożyczenia słowiańskie w litewskiej gwarze puńskiej* [w:] *Studia nad gwarą mi Białostocką. Morfologia i słownictwo*, pod red. E. Smółkowej, I. Maryniakowej, Warszawa 1984, s. 180. Zob. też: T. Zdanciewicz, *Wpływy białoruskie w polskich gwarach pod Sejnam*, „Prace Komisji Językoznawczej” 1966, t. 2, z. 2, s. 9–11, 115.

³³ N. Barszczewska, J. Głuszkowska, T. Jasińska, *Polsko-wschodniosłowiańskie związki językowe w mikrotoponimii północno-wschodniej Polski* [w:] *Badania dialektów i onomastyki na pograniczu polsko-wschodniosłowiańskim*, Białystok 1995, s. 206.

³⁴ E. Smółkowa, *Integracja języków na pograniczu białorusko-polsko-litewskim i jej konsekwencje dla teorii zapożyczeń*, „Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego” 2010, z. 66, s. 102–105.

Nina Barszczewska

Migrations and Belaruso-Baltic linguistic relations

A b s t r a c t

Belarusian ethnographic and linguistic borders reflect the migration processes of East Slavonic tribes that superimposed themselves on the Baltic substrate. Kryvians occupied the lands of eastern Balts, Drehovians took the lands of Western Balts and Radzimians took the areas inhabited by Balts around the Dnieper. The latter division into White and Black Rus' and the existence at present of a north-eastern and south-western dialect reflects differences between the Eastern and Western Balts. A theory of substrate origin of Belarusians has been advanced, the essence of which is that Slavs gradually assimilated the Balts in Belarusian lands, while being simultaneously influenced by the Baltic substrate. Nowadays both languages, particularly in the Polo-Belarus-Lithuanian borderland, bear features of the linguistic neighbour. All local dialects (Belarusian, Polish, Lithuanian), owing to considerable mutual influences and convergence, are mutually intelligible and perceived as native to the area.